nom poňatí toho-ktorého okruhu. V sumáre teda platí, že štúdia Andrey Bokníkovej predstavuje text vyznačujúci sa najmä komplexnosťou a originálnosťou.

Piata štúdia Tamary Janecovej sa zaoberá vzťahom Jána Ševčeka k ruskej literatúre, a to v dvoch úrovniach. Jednak k ruskej umeleckej literatúre (Tolstoj, Dostojevskij) a taktiež k ruskej literárnej vede (Tomašovskij, Šklovskij, Lichačov, Bachtin). Z pohľadu Janecovej ide o komentované resumé, pričom sa dostáva prostredníctvom komentárov najmä k hodnoteniam, akým spôsobom pracoval Ševček s ruskými inšpiráciami a čo táto práca znamená v kontexte jeho celého literárnovedného diela.

Dva posledné texty osobne a bibliograficky ladené, Ševčekovho kolegu a priateľa Vladimíra Petríka a Ševčekovej sestry Ety Spišákovej, sú vzhľadom na jubilantský a spomienkový charakter zborníka logickým záverom. Vladimír Petrík prispieva textom *Profesor Ján Ševček – ako som ho poznal* spomienkami, ktoré sa viažu, vzhľadom na charakter ich vzťahu, najmä na Ševčekov profesijný život, či už na jeho literárnovedné pôsobenie, ale aj širšie spoločensko-politické súvislosti, Eta Spišáková, sestra jubilanta, zasa ešte o niečo osobnejším textom, ktorý je však čiastočne tiež osnovaný na vybraných momentoch jeho pracovných záujmov a inšpiráciách.

Zborník *K dielu Jána Ševčeka* tak prináša viacero pohľadov na osobu profesora Ševčeka, ktoré sa navzájom dopĺňajú, pričom za zvládnuté sa dá považovať taktiež vyskladanie zborníka vychádzajúce z logického radenia jednotlivých príspevkov.

Daniel Domorák

Mgr. Daniel Domorák
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
811 03 Bratislava
SR
e-mail: domorakd@gmail.com

FÜLÖPOVÁ, Marta: ODVRÁVAJÚCE OBRAZY. Vzájomná podoba Maďarov a Slovákov v slovenskej a maďarskej próze 19. storočia. Bratislava : Vydavateľstvo UK, 2014. 204 s.

Publikácia Marty Fülöpovej s názvom *Odvrávajúce obrazy. Vzájomná podoba Maďarov a Slovákov v slovenskej a maďarskej próze 19. storočia* je knižným vydaním doktorandskej dizertačnej práce, ktorú autorka obhájila na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v roku 2013. Je kvalitným a inšpiratívnym príspevkom do diskusie o problematike nacionalizmu 19. storočia, široko využívajúcim a originálne zhodnocujúcim nielen podnety imagológie a literárnovednej komparatistiky, ale v širokej miere aj aktuálne prístupy všeobecnej historiografie, etnológie a sociológie.

Práca je rozdelená na dve časti – teoretickú a analyticko-interpretačnú. Pri selekcii interpretovaných diel sa autorka orientovala podľa reprezentatívneho výberu úryvkov z celého spektra slovenských písomností 19. a 20. storočia, ktorý urobil a v roku 2006 publikoval kultúrny historik Á. Barna, pričom ho ešte doplnila na základe vlastného čítania. Zo slovenských tvorcov vychádzala z prác J. Kollára, Ľ. Štúra, J. M. Hurbana (predovšetkým ich umeleckých próz), reflektovala tiež historické prózy S. Tomášika, J. Kalinčiaka a Ľ. Kubániho. Podnetnou pri imagologickom skúmaní bola tvorba J. Chalupku a J. Záborského, ktorí vo svojich umeleckých prácach podrobujú irónii a satire oba národné obrazy – slovenský i maďarský. Okrajovo je zastúpená tvorba autorov ako G. K. Zechenter-Laskomerský, S. H. Vajanský, M. Kukučín, E. Maróthy-Šoltésová a T. Vansová. Z maďarskej literatúry vychádzala M. Fülöpová z diel autorov, ktorých literárna história vníma ako reprezentantov maďarskej prózy: M. Jósika, J. Eötvös, M. Jókai, K. Eötvös, K. Mikszáth, G. Gárdonyi a G. Krúdy. Navyše, viacerí z nich pochádzali z územia dnešného Slovenska.

Výskum M. Fülöpovej je teoreticky podložený odbornými prácami zahraničných a domácich bádateľov (výberovo: americký kultúrny teoretik nacionalizmu Benedict Anderson, literárny historik László Sziklay, český hungarista a literárny vedec Petr Rákos, česká historička a etnologička Petra Košťáľová, holandský teoretik diskurzu Teun van Dijk, etnologička Eva Krekovičová, literárny vedec Peter Káša, historik Peter Šoltés, historička Gabriela Dudeková).

Nacionalizmus autorka definuje ako využívanie komunikovanej predstavy národa na rôzne politické, kultúrne a sociálne ciele. Jeho zrod stotožňuje s rozpadom kresťanstva ako zjednocujúceho fenoménu v Európe a s postupným zánikom feudalizmu, za jeho výstavbový prvok považuje spolupatričnosť a rovnakosť „našich" a rozdielnosť od „tých druhých". Konkrétna realizácia nacionalizmu vytvára nacionálny diskurz, prítomný napríklad aj v umeleckých dielach 19. storočia: autori vo svojich textoch vytvárali, upevňovali a zámerne prispôsobovali národné obrazy a imaginácie, ktoré mohli byť následne recipientmi osvojované a komunikované. Tvorcovia literatúry boli súčasne aj „imaginátormi" národných obrazov.

Výskum stereotypov v najširšom slova zmysle sa v poslednom období kvalitatívne i kvantitatívne rozširuje, možno ho označiť za interdisciplinárny. V jeho centre stojí úsilie o redukciu rôznosti a homogenizáciu skupiny a vzájomné odlíšenia sa skupín. S existenciou stereotypov v spoločnosti súvisí aj existencia literárnych stereotypov, ktoré sa z hľadiska uhla pohľadu delia na autostereotypy (vlastná ustálená predstava skupiny o sebe), heterostereotypy (stereotyp viažuci sa na „tých druhých"), špeciálnym druhom je kontratyp (usiluje sa pôsobiť proti negatívnym stereotypom). Literárna veda tento pojem nahrádza synonymnými termínmi topos a klišé.

Nadradeným pojmom nad stereotypom je pojem „obraz" (imago), ktorý predstavuje vlastnú sféru literárnej vedy, vzťahuje sa napr. aj na obraz regiónu (pracuje sa tu s poznatkami z tzv. teórie klímy), ale aj históriu či spoločenskú problematiku. P. Rákos pracuje s latinskou podobou „imago", jeho terminológiu použila M. Fülöpová pri spracúvaní a klasifikácii svojho materiálového výskumu do kapitol o jednotlivých národných hetereobrazoch. P. Rákos určil tieto komponenty národného obrazu: Imago nominis (obraz ná-

zvu národa), Imago attributorum (obraz vlastností), Imago loci (obraz prostredia), Imago historiae (obraz dejín), Imago linguae (obraz jazyka), Imago professionis (obraz špecifických národných povolaní). Tento model doplnila autorka o Imago socialium thematum (obraz spoločenských tém, zahŕňa zároveň aj témy politiky, ekonómie, kultúry), Imago religionis (obraz náboženstva), Imago symbolorum (obraz symbolov).

Interdisciplinárny fenomén stereotypov je možné v umeleckej tvorbe skúmať cez imagológiu, ktorá patrí do sféry komparatívnej literárnej vedy a podrobuje literárne texty kritickej analýze. V tomto kontexte sa imagologický výskum stereotypu v umeleckej literatúre usiluje nájsť pôvodný text, v ktorom sa stereotyp objavil prvý raz a následne sleduje, ako sa s ním pracuje – do akej miery sa modifikuje, rozvíja, prijíma či popiera. Okrem toho sa autorka zameriava aj na odhalenie literárnej motivácie vzniku istého stereotypného obrazu v konkrétnom texte, jeho kompozičnú úlohu v danom texte, no tiež napr. to, či osobnostné vlastnosti postavy súvisia s jej národnou identifikáciou.

M. Fülöpová sformulovala niekoľko výskumných otázok, na ktoré sa usilovala nájsť odpovede počas teoretického štúdia i nového čítania konkrétnych umeleckých diel. Ako príklad uvádzam otázku: „*Existujú typické charakteristiky (vlastnosti, reálie, situácie, spoločenský status), ktoré sa priraďujú opakovane?*“ (str. 26). Riešenie na ňu nájdeme napr. v podkapitolách Imago attributorum (obraz vlastností) a Imago professionis (obraz povolaní). Otázky „*Ako autor pracuje so stereotypom? Inovuje, varíruje ho? Alebo je schematický?*“ (str. 27) odkazujú na autorkin deklarovaný zámer reflektovať špecifickú prácu so stereotypmi v slovenskej a maďarskej próze dlhého 19. storočia.

Za veľký prínos publikácie považujem autorkino úsilie vyhnúť sa vágnemu používaniu pojmov nacionalizmus a patriotizmus, čím nepodporila národný výklad (či už maďarský, alebo slovenský), v ktorom „naši“ sú patriotmi a „cudzí“ nacionalistami. Častým problémom národných naratívov je práca so zvecňujúcim konceptom národa, v rámci ktorého nehmatateľné a abstraktné veci konajú (napr. národy alebo inštitúcie sa stávajú agensom), ďalej uvažovanie o národnosti ako o vrodenej vlastnosti – autorka hneď v úvode publikácie upozornila na to, že pri definovaní pojmu *národ* sa opiera o amerického teoretika nacionalizmu Benedicta Andersona a definuje ho ako „*komunikovanú predstavu, obraz v mysliach tých, ktorí sa považujú za jeho členov*“ (str. 30).

Druhá časť knihy je zameraná na imagologickú interpretáciu národného heteroobrazu v literatúre. Autorka sa tu opiera tak o precízny materiálový výskum, ako aj o dve východiská z dobového kontextu o stereotypoch. Prvým je štatistika, ktorá bola v roku 1810 zavedená na rakúskych univerzitách ako povinný predmet pre študentov práva a stala sa základom dobového systému národných stereotypov, ktoré pretrvali až do súčasnosti. Pomocou štatistiky sa v nacionálnom diskurze, teda aj v beletrii, etablovala osvietenská myšlienka, že každý národ má jedinečný charakter. Jedinečnosť národov vychádzala aj z tzv. teórie klímy, ktorá koncom 18. storočia ovplyvnila vtedajšie vnímanie stereotypov, pretože vychádzala z názoru, že existuje súvislosť medzi klimatickými podmienkami a charakteristikami ľudí. Štatistika i teória klímy zásadným spôsobom formulovali nacionálny diskurz, ktorý v období formovania predstavy o moderných národoch prostredníctvom literárnych textov vytváral viac-menej konvenčné, miestami až stereotypné obrazy národov, čo viedlo aj ku kreovaniu ustálených vzájomných slovensko-maďarských národných stereotypov.

V kapitole *Literárny obraz Maďarov v slovenskej próze 19. storočia* autorka vychádza z tézy, že slovenskí literárni tvorcovia pracovali so stereotypmi o Maďaroch na základe už existujúcej rozsiahlej paradigmy, ktorú následne prispôsobovali svojej intencii. Úvod obsahuje krátky exkurz do kreovania tejto paradigmy v chronologickom a materiálovom poradí od stredoveku až po 19. storočie (jeho negatívne i pozitívne atribúty). Jednotlivé podkapitoly „imago" priniesli tradičné atribúty (množstvo obrazov fúzatých Maďarov, rekvizity v oblasti ošatenia: maďarské kalpaky, čákovy, čižmy, ostrohy a pod.; negatívne charakterové vlastnosti: lenivosť, náchylnosť ku kradnutiu, ohnivý temperament, osídlenie „skazeného" mesta), ale aj atribúty menej zmieňované sledovaného heteroobrazu (zriedkavejšia prítomnosť maďarských žien v slovenskej próze, postava jednoduchého Maďara je pastierom svíň, maďarský jazyk je zobrazený v negatívnej polohe ako „jazyk nadávok"). Výsledky sú v závere kapitoly systematicky a prehľadne zoradené do grafických tabuliek, pričom autorka postavila do juxtapozície heteroobraz Maďarov a národný obraz Slovákov. Takto koncipované tabuľky názorným spôsobom poukázali na zásadu protikladu ako základnú skutočnosť, ktorá figuruje pri literárnom spracovaní obrazu Maďarov v slovenskej próze 19. storočia.

Ďalšia časť sa upriamuje na literárny obraz Slovákov v maďarskej próze 19. storočia, pričom zobrazovanie Slovákov v maďarskej umeleckej tvorbe bolo v dôsledku idey Natio Hungarica v odlišnej situácii. Dochádzalo k spájaniu Slovákov s Maďarmi s cieľom vytvorenia celistvého a úplného obrazu, v rámci ktorého Slováci figurujú ako špecifická skupina, avšak odlišnosti sú vnímané len ako dôsledok pôsobenia tzv. teórie klímy. Podobne ako v prípade maďarského obrazu, aj pri slovenskom je v úvode kapitoly historický exkurz kreovania stereotypu. Kľúčovým atribútom v rámci neho je odkaz na líniu „otrockých" stereotypov, ktoré sa aplikovali pri obraze Slovákov ako plebejcov, ako obyvateľstva, ktoré sa o seba nevie postarať. Prvkami stereotypu Slovákov v maďarskej próze sú: vysoká, urastená postava, tradičný kroj (krpce, opasok, halena, klobúk), vyholená tvár, špinavosť (zástupne za chudobu), dobráckosť, prostota, poverčivosť a iné. Zaujímavým zistením je, že pokiaľ maďarské ženy sa v slovenskej próze vyskytujú len sporadicky a zväčša v pozícii zvodkyne, tak naopak slovenské ženy sú v obraze Slovákov kladnými postavami, sú predstaviteľkami ľudu a vyznačujú sa krásou a čistotou. Obraz Slovákov v maďarskej próze je nutné vnímať aj cez fázový posun, pretože maďarskí autori si začali všímať odlišnosť Slovákov až potom, keď začali byť prejavy slovenského národného hnutia výraznejšie, teda po relatívnom doformovaní obrazu slovenského národa, takže špecifické vlastnosti Slovákov nie sú v priamom protiklade k maďarským.

Autorka sledovala tiež preklady pôvodných maďarských textov do slovenčiny. Vzájomná komparácia ukázala, že pri viacerých slovenských prekladoch došlo k zámernému vynechaniu predovšetkým negatívnych charakterových vlastností, ktoré sa viazali na slovenskú národnosť.

Precízne čítanie a interpretovanie textov, opierajúce sa o teoretické východiská, priviedli M. Fülöpovú k viacerým zaujímavým výsledkom, napríklad k tomu, že slovenské charakteristiky Maďarov sú dominantne negatívne, prevažujú v nich negatívne vlastnosti, naopak maďarské charakteristiky Slovákov obsahujú aj kladné vlastnosti.

Publikáciu považujem za veľmi zaujímavú a prínosnú pre ďalší interdisciplinárny výskum národných stereotypov nielen v kontexte maďarsko-slovenských vzťahov. Jednotlivé, na konkrétnych ukážkach demonštrované zistenia sú prehľadným a systematickým spôsobom roztriedené do grafických tabuliek, čím sa popisná časť stala viac transparentnou, grafické zovšeobecnenie môže slúžiť ako východiskový inventár atribútov oboch národných obrazov.

Andrea Draganová

Mgr. Andrea Draganová
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
811 03 Bratislava
SR
e-mail: andrea.draganova@savba.sk

GOSZCZYŃSKA, Joanna: WIELKIE SPORY MAŁEGO NARODU. Warszawa : ELIPSA, 2015. 195 s.

Joanna Goszczyńska je poľská slavistka, riaditeľka Inštitútu západnej a južnej slavistiky na Varšavskej univerzite, autorka viacerých kníh, v ktorých sa venuje objavovaniu a výskumu bielych miest v dejinách slovenskej literatúry (*Mit Janosika w folklorze słowackim XIX wieku* – 2001, slov. preklad: Mýtus o Jánošíkovi vo folklóre a slovenskej literatúre 19. storočia – 2003; *Sławni i zapomniani. Studia z literatury czeskiej i słowackiej* – 2004; *Synowie słowa. Myśl mesjanistyczna w słowackiej literaturze romantycznej* – 2008). Pre jej prístup k skúmanému obdobiu je príznačné, že slovenské národné hnutie chápe ako komplikovaný proces spletitých, často protikladných koncepcií a vízií. Kultúru poníma ako mnohoznačný text, ktorý je potrebné prečítať odznova. Preto aj vo svojej najnovšej knihe *Wielkie spory małego narodu* (Veľké sváry v malom národe) sa sústredila na výskum zamlčovaných, nepreskúmaných javov, označovaných ako periférne narácie, a na revíziu dnes už zastaralých a zavádzajúcich názorov. Vďaka svojej vedeckej erudícii, zo siete komplikovaných dobových ideologicko-kultúrnych svárov, dokázala vyčleniť jednotlivé prúdy a ukázať ako prebiehal ich zložitý vývin od tridsiatych až po šesťdesiate roky 19. storočia.

Kniha je zostavená z deviatich kapitol, niektoré štúdie už boli publikované, iné vznikli pre potreby tejto publikácie. Autorka v nich odhaľuje pálčivé ideové rozpory, križovatku filozofických, kultúrnych, náboženských a politických vplyvov českej, maďarskej, poľskej, nemeckej, ruskej, anglickej a francúzskej proveniencie a ukazuje, ako sa uprostred nich formovalo slovenské národné hnutie. Vďaka takémuto prístupu sa dostáva nielen k ukrytej podobe slovenského národotvorného procesu, ale odhaľuje aj doposiaľ neznáme cesty, ktorými sa národné hnutie zapájalo do širokého európskeho kultúrneho kontextu.